

3.1.

TROBADA AMB EL NOSTRE ENTORN PREHISTORIC

Lourdes CALVEROL
CEIP Nostra Llar
Angels CASANOVAS
Museu d'Arqueologia de Catalunya

Resum: La present comunicació conté l'explicació i l'anàlisi del procés d'elaboració del contingut didàctic del llibre titulat "Trobada amb el Nostre Entorn Prehistòric", publicat l'any 1988 i escrit per Lourdes Calverol, Angels Casanovas, Joana Ferrà, Montserrat Renom i Encarna Yun. La tasca de recerca i experimentació didàctica iniciada l'any 1983 a partir del Seminari de les Ciències Socials de Cicle Superior, organitzat pel Servei de Recursos per a la Renovació Pedagògica de l'Ajuntament de Sabadell, es basava en la necessitat de crear un material de treball, aleshores inexistent, sobre la Prehistòria al Vallès, i dirigit als ensenyants de Cicle Superior, BUP, i FP.

Resumen: La presente comunicación contiene la explicación y el análisis del proceso de elaboración y del contenido del libro, publicado el año 1988 y titulado "Encuentro con Nuestro Entorno Prehistórico", escrito por Lourdes Calverol, Angels Casanovas, Joana Ferrà, Montserrat Renom i Encarna Yun. El trabajo de investigación y experimentación didáctica iniciado en el año 1983 a partir del Seminario de Ciencias Sociales de Ciclo Superior, organizado por el Servicio de Recursos para la Renovación Pedagógica del Ayuntamiento de Sabadell, se basaba en la necesidad de crear un material de trabajo, en esos momentos inexistente, sobre la Prehistoria en el Vallès, y dirigido a los enseñantes de Ciclo Superior, BUP y FP.

Abstract: This paper contains the explanation and analysis of the process of elaboration and the contents of the book, published in 1988, "Encounter with Our Prehistoric Past", written by Lourdes Calverol, Angels Casanovas, Joana Ferrà, Montserrat Renom and Encarna Yun. The research work and the didactic experimentation was initiated in 1983 by the Social Sciences Teaching Group for 10-14 aged pupils, organized by the Educational Services of the local government of Sabadell (Barcelona). It aimed to create some didactic material about the prehistory of the region specially for secondary school teachers, since by this time no material of this kind was available.

JUSTIFICACIO I PLANTEJAMENTS INICIALS

El treball es va iniciar l'any 1983, en un marc en el que s'impulsava des de diferents estaments totes aquelles iniciatives que poguessin contribuir a la "Renovació Pedagògica".

En aquell moment consideràvem que l'ensenyament escolar tractava el tema de la Prehistòria d'una manera molt generalitzada, que si bé es procurava donar coneixements sobre la manera de viure dels homes en cada una de les grans fases de la Prehistòria, aquestes grans fases no es concretaven en cap lloc proper o puntual, mentre que a mida que s'avançava en el temps històric a tractar, els coneixements bàsics es realitzaven a partir de la història del món Romà o del món Grec a Catalunya. I, en general, no es feia especial incidència en el fet que abans del món clàssic vivia realment algú en l'espai físic que ocupen actualment les nostres ciutats i comarques.

Els treballs i llibres sobre prehistòria normalment estaven dedicats a especialistes o a públic interessat i en rars ocasions es contemplava la possibilitat de fer un estudi didàctic útil per als ensenyants. Aquest treball va ser pensat com a eina per al mestre. Anava dirigit especialment a aquells que es veien en la necessitat de preparar el tema de Prehistòria dins de l'àrea de ciències socials, a nivell de cicle superior d'EGB, BUP o FP.

Fins i tot els recursos que a començament dels anys 80 estaven al servei de les escoles - com era el Museu d'Història de Sabadell- s'infrutilitzaven degut a la dificultat d'apropar el contingut de les vitrines als alumnes. I més tenint en compte que els objectes allí exposats no formaven part de l'experiència quotidiana, i en conseqüència eren de difícil lectura.

La idea principal del treball no era fer una síntesi de la Prehistòria al Vallès ni un estudi profund del tema, sinó la de fer un recull de propostes pràctiques, i a poder ser representatives, de diferents tipus de jaciments, que poguessin ajudar el mestre alhora d'enfocar aquest tema. Per tant, l'objectiu d'aquest treball era donar als mestres un coneixement sobre uns llocs concrets que els ajudessin a completar els coneixements generals que sobre Prehistòria proporcionaven als seus alumnes i els apropés, mitjançant uns suggeriments didàctics, a unes realitats concretes existents al seu entorn.

En aquest sentit es van agafar indrets de l'entorn molt diversos entre si, que responien no només a moments cronològics diferents, sinó sobretot a ubicacions diferents. Així, les propostes de visites feien especial incidència en el fet que els jaciments prehistòrics podien ser molt diversos entre si, alguns encara totalment integrats en el paisatge i físicament presents, com era la cova del Frare o el dolmen de Sentmenat, altres totalment inexistents, com l'itinerari urbà absolutament coberts per les modernes construccions, altres que en el moment de la redacció del llibre encara eren observables, però que en l'actualitat han desaparegut, com és el cas de la Bòvila Madurell.

S'ha d'entendre que tota la informació del llibre estava i està encara en funció de la cronologia dels jaciments predominants a l'entorn de Sabadell. D'aquesta manera no es va incloure en el llibre un apartat de visites-estudi dedicades al Paleolític, només a les visites al Museu d'Història de Sabadell i al Museu de Santa Perpètua es fa referència a aquest període. Es evident que si el llibre s'hagués realitzat en un altre indret geogràfic, on la presència de l'home del Paleolític hagués estat predominant, el contingut de les visites s'hauria centrat en aquest moment històric.

Així, les restes materials que els arqueòlegs havien localitzat en els indrets que ells visitaven es conservaven en altres llocs físics com eren els dos Museus que es proposava visitar, el de Sabadell i el de Santa Perpètua.

Aquesta aproximació directa a les restes arqueològiques permet treballar d'una manera significativa el respecte que cal tenir per tot allò que ens ha arribat del passat i que hem de considerar com el nostre patrimoni col·lectiu. Quan els alumnes fan seva la idea que una resta és important perquè ens ofereix informacions moltes vegades cabdals sobre els costums, les idees i la vida de persones que ens han precedit, fàcilment poden entendre que mereix la seva conservació.

Des de l'any 1983 ençà, afortunadament, les investigacions arqueològiques han continuat avançant i els exemples que en l'actualitat podrien formar part del llibre s'han enriquit. Aquest fet, però, no devalua l'orientació que el llibre pot encara donar als mestres. A més aquesta circumstància pot servir de base per demostrar als alumnes que l'estudi de la Prehistòria és un fet dinàmic. Ja en aquell moment vàrem assumir el risc de les possibles modificacions que poguessin sortir al llarg del temps en els jaciments tractats, perquè ens va semblar que aquests sempre podrien servir com a model de mètode de treball d'altres jaciments.

EL PROCES DE TREBALL

L'origen del treball cal buscar-lo en el Seminari de Ciències Socials de Cicle Superior organitzat pel Servei de Recursos per a la Renovació Pedagògica de l'Ajuntament de Sabadell l'any 1982, a partir de la necessitat d'assessoranet formulada per alguns ensenyants. Uns quants participants d'aquest seminari vam creure interessant treballar, d'una manera didàctica, aspectes de la història de la ciutat. Davant l'amplitud d'aquest projecte es féu imprescindible emmarcar-lo en una determinada època, l'escollida va ser la Prehistòria amb la intenció de prosseguir cronològicament fins a les fases actuals.

A l'haver de tractar un tema tan especialitzat, la persona més assequible era la que s'encarregava del Departament d'Educació del Museu d'Història de Sabadell. Aquell incipient Departament d'Educació realitzava visites específiques per a diferents cursos de les diverses seccions del Museu, entre les que ocupava un lloc especial la Prehistòria. Tots els participants en el Seminari ja havien realitzat des de 1980 reiterades visites a la sala de Prehistòria. Es va creure oportú incorporar a l'equip de treball una persona que conegués la matèria a tractar i que al mateix temps també fos conscient de la problemàtica que comportava ensenyar Prehistòria als escolars. Un cop cohesionat l'equip, es va presentar l'oportunitat a través del Servei de Recursos d'acollir-nos als programes que oferia l'ICE de la Universitat Autònoma de Barcelona i constituir-nos d'aquesta manera com a grup de treball, per tal d'obtenir un suport econòmic i assessorament tècnic-pedagògic per tirar endavant el nostre projecte.

El pla de treball primigeni era l'elaboració de tres àrees diferents i complementàries: visites a jaciments, visites a Museus i material de suport per a la classe. La primera intenció era la de confeccionar unes fitxes didàctiques, que poguessin ser utilitzades independentment. Amb aquesta intenció el treball es va iniciar seleccionant diversos jaciments, al pla o a la muntanya, propers a Sabadell i que representessin diferents èpoques prehistòriques.

La documentació es va elaborar partint de dues fonts principals: la informació oral i directa feta per persones enteses en cada tema i les publicacions específiques de cada jaciment, a més de la Bibliografia de caire general i les revistes especialitzades.

Vàrem connectar amb els especialistes que havien treballat fins aquell moment la prehistòria a la nostra comarca: Anna Biosca, Pere García, Roger Marcet, Araceli Martín, Joan Morral, Albert Roig i Fermí Vinyals.

El mètode de treball que vàrem seguir va ser el següent:

1. Connectàvem amb la persona especialitzada en cada tema i jaciment i féiem la corresponent visita.
2. Un cop recollides les dades i ajudats per un estudi bibliogràfic, realitzàvem la primera redacció. Aquesta era valorada per tot el grup.
3. Després realitzàvem la visita amb un grup-classe.
4. Finalment es feia la valoració conjunta dels resultats modificant si era necessari qualsevol punt del treball.

Un cop feta la primera redacció vam considerar adient la col·laboració de Ferran Ibáñez, nou responsable del Departament d'Educació del Museu d'Història de Sabadell, perquè coordinés el contingut.

La realització dels audiovisuals seguiren diferents camins:

La col·lecció de diapositives de la talla de sílex va ser realitzada especialment per aquest treball: l'arqueòleg Julià Maroto, en dues sessions, va realitzar talla de sílex i poliment de pedra, seguint el criteri de tallar peces d'època Neolítica, com les que s'exhibeixen en el Museu d'Història de Sabadell.

La col·lecció de diapositives sobre excavacions arqueològiques es va fer a partir d'un recull de diapositives fetes en el curs de diferents excavacions realitzades i cedides per l'arqueòloga Clara Lorencio.

Aquest recull de coneixements i propostes didàctiques sobre diversos jaciments va estar supervisat per la Doctora Angels Petit, en aquell moment professora de Prehistòria de la Universitat Autònoma de Barcelona.

L'ESTRUCTURA DEL LLIBRE

El llibre es divideix en dues parts: la primera inclou les visites-estudi a diversos museus i jaciments i la segona conté elements de reforç per a completar la informació sobre la prehistòria.

A la primera part es proposen les següents visites-estudi:

1. Visita-estudi als jaciments de l'actual nucli urbà de la Ciutat de Sabadell.
2. Visita-estudi a la Sala de Prehistòria del Museu d'Història de Sabadell.
3. Visita-estudi a l'entorn Prehistòric de Santa Perpètua de Mogoda, que inclou la visita al Museu Arqueològic Municipal i al jaciment arqueològic de Can Soldevila.
4. Visita-estudi al jaciment arqueològic de la Bòvila Madurell.
5. Visita estudi al jaciment arqueològic del torrent de Sant Oleguer.
6. Visita estudi al sepulcre megalític de Serra Cabellera.
7. Visita estudi a la cova del Frare.

Cada visita-estudi ha estat estructurada seguint els següents criteris:

- En primer lloc, oferint una informació puntual o singular sobre algun aspecte interessant de cada jaciment:

- . El seyor Vicenç Renom i Costa el Primer estudiós de la Prehistòria de la Ciutat. Sabadell, 1881-1960.
- . Petita Història del Museu d'Història de Sabadell.
- . Coneixement de l'entorn Prehistòric de Santa Perpètua de Mogoda.
- . La cultura Neolítica dels Sepulcres de Fossa.
- . Les societats de l'època Calcolítica.
- . L'Edat del Bronze a Catalunya.
- . La vida a les coves.

- A continuació presentem els coneixements teòrics bàsics de cada visita-estudi, que es poden complementar amb la bibliografia específica donada al final de cada tema. Aquests coneixements bàsics es troben estructurats en: situació del jaciment, localització del jaciment i documentació que fa referència a materials exposats o trobats, descripció de les restes, valoració històrica etc. A pràcticament totes les visites estudi s'hi troba un apartat de Remarques que inclouen consells pràctics, informacions interessants no relacionades directament amb el jaciment, o aspectes que incideixen en la sensibilització per a la conservació del patrimoni.

- Finalment, suggerim unes propostes de treball que l'educador pot adaptar als interessos del grup-classe. Es troben dividides en abans, durant i després de la visita.

Tot i que hem procurat que la primera part del llibre mantingués una unitat estructural i que les visites-estudi es complementessin les unes amb les altres, cada una de les visites estudi es pot treballar per separat i es pot prendre com a base per al coneixement de la Prehistòria.

A la segona part del llibre hi trobem el següent:

- En primer lloc "La mesura del temps a la Prehistòria: els sistemes de datació", que tracta de l'estratigrafia, la datació Radiocarbònica (C14), la dendrocronologia, la termoluminiscència i el Potasi-Argó. La intenció no és que els alumnes aprenguin aquests conceptes, sinó la d'oferir una base teòrica al mestre i alhora demostrar que les datacions tenen base científica.

- En segon lloc, el llibre inclou un petit apartat titulat: "Atuells. La ceràmica a la Prehistòria", amb la intenció d'informar sobre l'evolució de les formes ceràmiques i de la seva decoració a cada època. A més dels dibuixos corresponents s'hi troba una petita explicació de cadascun. Aquesta informació serveix de referència per a reconèixer els atuells que es troben exposats als Museus i poden ser la base per realitzar un taller de ceràmica que nosaltres mateixes vàrem experimentar amb un grup classe.

- En tercer lloc figuren els guions de dos audiovisuals: "L'excavació arqueològica" i "l'obtenció i la fabricació d'eines de pedra. La talla de sílex". S'ha de tenir en compte que a l'època en què vam fer el treball la tecnologia del video no estava estesa i no existia el CDrom, per aquesta raó es va pensar en els recursos que podien disposar les escoles i els instituts, normalment un projector de diapositives. Així, cada un dels audiovisuals disposa d'una introducció a la temàtica i un comentari imatge per imatge. Per no encarir la producció del llibre es va pensar en un sistema simple de préstec d'imatges a través del Servei de Recursos Pedagògics de l'Ajuntament de Sabadell i de l'ICE de la Universitat Autònoma de Barcelona. Cal remarcar que a l'actualitat alguns aspectes d'aquests audiovisuals han canviat o bé s'han perfeccionat.

- Finalment, es va preveure un apartat de referències. En primer lloc un vocabulari tècnic i temàtic que tenia el component pràctic de què el lector podia consultar al final de l'obra totes les paraules marcades amb un asterisc. I per acabar una bibliografia general assequible als ensenyants.

DIDACTICA APLICADA

- Totes les visites feien una especial incidència en la situació espacial. La utilització de plànols urbans i plànols topogràfics, permetien treballar la seva lectura i la comparació de les característiques del lloc on es trobaven -ciutat, muntanya, pla, barranc- amb la seva representació simbòlica en un paper. La situació espacial també era útil per a observar l'entorn i reflexionar sobre els recursos que l'home podia aprofitar -bosc, aigua, roca, cavitats, el terreny pla i ondulat, el clima-, tenint sempre present que un moment important d'ocupació del Vallès va ser el Neolític.

- El concepte temps es tractava de dues maneres. La primera pretenia que l'alumne situés les restes que podia contemplar en la visita en un moment concret de la Prehistòria. Prèviament el mestre ja havia d'haver introduït les grans fases: Paleolític, Epipaleolític, Neolític, Calcolític, Edat del Bronze i Bronze Final. La segona entrava en el concepte de la superposició de grups humans al llarg de la història en un mateix indret. De manera que el més

important era que l'alumne entengués que el sòl que trepitjava havia estat ja ocupat i transformat per altres grups humans. Paradoxalment, l'última transformació, la de l'home modern, és la que més profundament ha perturbat el paisatge, i al mateix temps és la que ha tret a la llum les restes de l'home del passat. Aquest darrer aspecte permetia introduir el concepte de la fragilitat de moltes restes de la Prehistòria, essent un primer pas per a sensibilitzar a les generacions més joves de la seva conservació.

- Tots els comentaris previs a les diverses visites/estudi insistien en el fet de la "No" espectacularitat de les restes que s'anaven a visitar, atès que les informacions dels mitjans audiovisuals -cinema, televisió- anaven justament en direcció contrària: el misteri, l'aventura i l'espectacle. L'audiovisual sobre l'excavació arqueològica ajudava molt en aquest sentit, ja que totes les imatges corresponen a excavacions reals fetes a Catalunya, i al mateix temps es mostrava a l'alumne el mètode minuciós que permetia obtenir una informació científica.

- Durant la visita es prenia especial interès en el sistema d'aprenentatge, que tenia les següents fases: escoltar, observar, deduir, fer i comentar. Evidentment, els continguts variaven segons la visita. No es pretenia que l'alumne memoritzés conceptes, sinó que de les explicacions puntuals i del que ell mateix podia veure amb els seus propis ulls, relacionés els nous continguts amb la seva pròpia experiència quotidiana d'una banda - menjar, aixoplugar-se, produir-, i per l'altra amb els conceptes teòrics apresos durant l'escolaritat. Una forma senzilla i efectiva de fixar els aprenentatges i d'avaluar-los és la d'utilitzar la representació simbòlica sobre la vida quotidiana d'aquella època, tant amb un dibuix com amb una dramatització.

- Les conferències, els murals i les exposicions són un intent de fer reflexionar per transmetre a companys d'altres classes el que s'ha vist i après. Aquesta activitat implica un important exercici d'interiorització de coneixements. Partint de la base que per explicar un concepte, idea o fet, primer s'ha d'haver entès.

- Amb els tallers d'activitats manuals -bàsicament el de ceràmica, per ser el més assequible- en els que s'intentava que el grup classe experimentés i entengués la dificultat i el temps invertit en fabricar atuells bàsics per a la vida quotidiana.

Finalment, una de les activitats que es proposava per fer després de la visita era fer una recerca periodística sobre notícies relacionades amb l'arqueologia. D'aquesta manera l'alumne s'adonava de la forma en què es produïen les troballes i del ressò que aquests descobriments tenien par a la societat. A partir d'aquests models periodístics es podia proposar un treball de creació consistent en elaborar notícies imaginàries sobre descobriments arqueològics.

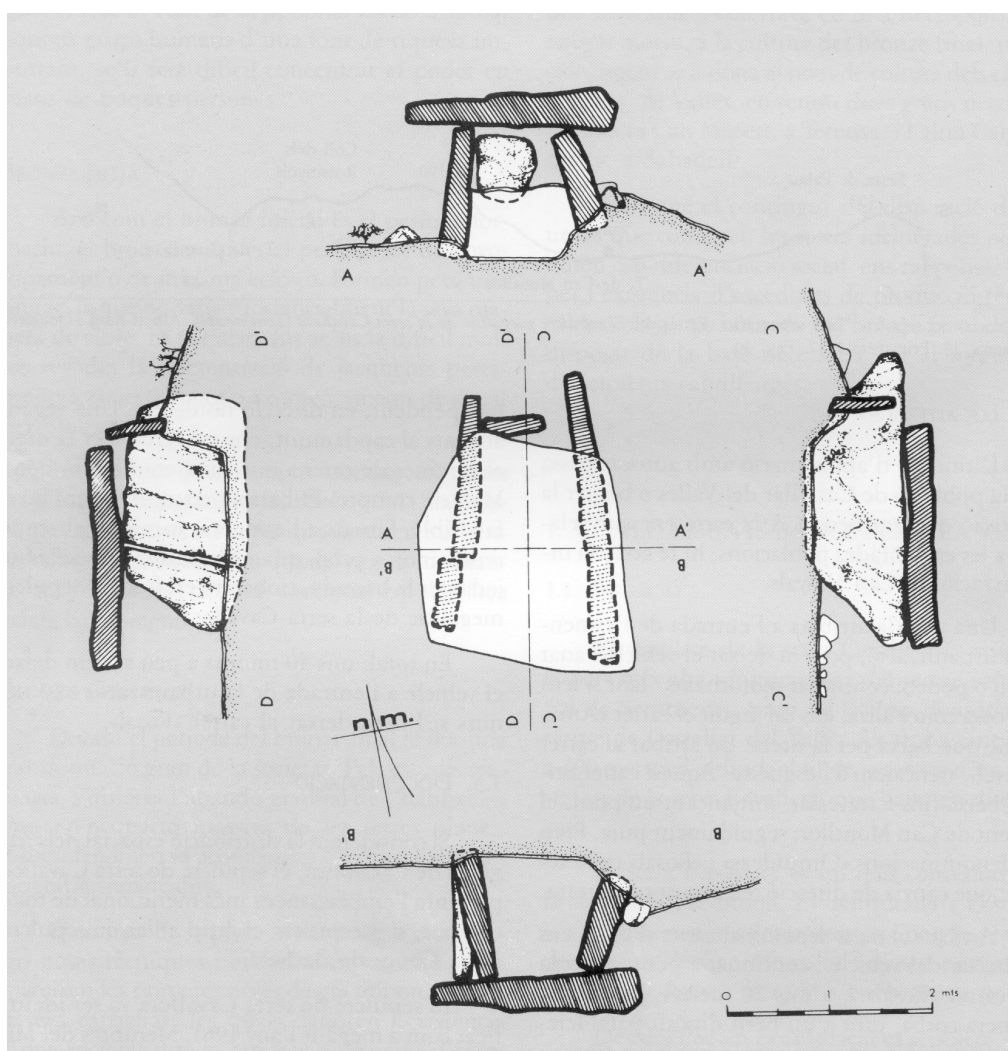
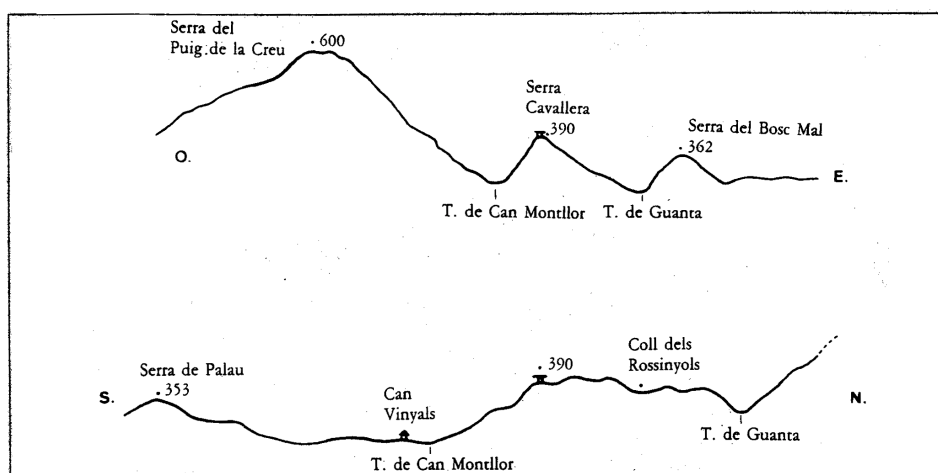

Fig. 1.- Perfils amb la localització d'una de les estructures arqueològiques assenyalades en la proposta didàctica. A sota, planta i secció d'aquest sepulcre megalític. Extret de Trobada amb el nostre entorn prehistòric. Calverol L. *et al.* IME de Sabadell.